

MAKTABGACHA YOSH DAVRIDAGI BOLALARNING PSIXIK VA PSIXOFIZIOLOGIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

ADPI “O‘zbek tili va adabiyoti” yo‘nalishi 1-bosqich talabasi Ibroximjonova Gulnoza Nuriddin qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yosh davridagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlari, ijtimoiy muhit va undagi shaxslarning bola rivojlanishiga ta’siri haqqi fikr va mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha yosh, psixik rivojlanish, psixofiziologik rivojlanish, yetakchi faoliyat, o‘yin, mehnat va o‘quv topshiriqlari.

Kirish: Ma’lumki, bolaning yoshi ulg‘ayib, mustaqil harakat qilish imkoniyati oshgan sari, uning atrofidagi narsa va hodisalar bo‘yicha dunyoqarashi kengayib boradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o‘yindir. Bu yoshdagi bolalarning o‘yinlarini uchga bo‘lish mumkin: 1) predmetli o‘yinlar(15-20 minut o‘ynaladi); 2) sujetli-rolli o‘yinlar(30-60 minut o‘ynaladi); 3) qoidali o‘yinlar(1 soatdan 2 kungacha davom etishi mumkin). Bog‘cha yoshidagi bolalarning o‘yin faoliyatlari masalasi asrlar davomida juda ko‘p olimlarning diqqatini o‘ziga jalb qilib kelmoqda. Bog‘cha yoshidagi bolalar o‘zlarining o‘yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olg‘a qarab borayotgan sermazmun hayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladilar. O‘yin faoliyati bolalarni insoniyatning ijtimoiy tajribasini egallashning faol shakli bo‘lgan ta’lim faoliyatiga tayyorlaydi. Odam birdaniga ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishga kirisha olmaydi. Ijtimoiy tajribalarni faol egallashi uchun odam, avvalo, yetarli darajada nutqni egallagan bo‘lishi, ma’lum malakalar, uquvlar va sodda tushunchalarga ega bo‘lishi kerak.

Maktabgacha yosh davrida o‘qishning motivatsion asoslarini – bilishga qiziqish (qiziquvchanlikni) rivojlantirish muhim hisoblanadi. Didaktik o‘yinlarni bilish, o‘quv faoliyatini shakllantiradigan o‘yinning maxsus shaklidir. Mehnat va o‘quv topshiriqlari tufayli bajarilgan mahsuldor faoliyat turlarida maktabgacha yoshdagi bola shaxsining rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi: natijaga erishish, xulq – atvorni boshqarish va rejalashtirish, o‘z-o‘zini baholash, yangi motivlar, mehnatsevarlik kabilarni shakllantiradi. Yuqorida aytib o‘tganimizdek, bolaning jismoniy jihatdan eng tez o‘sadigan davri bir-ikki yoshligiga to‘g‘ri keladi. Bola uch yoshga to‘lib maktabgacha yoshiga o‘tgandan so‘ng uning jismoniy jihatdan o‘sishi bir qadar sekinlashadi. Bolaning jismoniy jihatdan o‘shidagi notekislik bu davrda ham davom etaveradi. Masalan, bola tug‘ilgandan bir yoshga to‘lguncha bo‘yining o‘sishi tezlashib boradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nafas olish a‘zolarining ishida ham anchagina o‘zgarishlar yuzaga keladi. Bu yoshdagi bolalar o‘pkasining normal ishlashi va rivojlanishiga ko‘krak qafasining o‘sishi ko‘p jihatdan ta’sir etadi. Chunki, o‘pkaning faoliyati asosan ko‘krak qafasining shakli va elastikligiga (harakatchanligiga) bog‘liq bo‘ladi. Bolalarning ko‘krak qafaslarida nafas olish uchun qulay emas. Bolalarda diafragmaning bir qadar tik joylashganligi ko‘krak qafasining vertikal uzunligini qisqartirib qo‘ygan. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalarda ko‘krak qafasining doirasi ham kattalarnikiga qaraganda juda tor bo‘ladi.

Bolalar o‘pkasining hajmi yetarli darajada kattalashmaguncha chuqur nafas ololmaydilar. Natijada bolalar chuqur nafas olish o‘rniga tez nafas olish bilan qoniqadilar. Bolaning bog‘cha yoshidagi davrida boshqa organlari kabi ko‘rak qafasining o‘sishi ham biroz sekinlashadi. Lekin ko‘krak qafasi doirasining kengayishi bu davrda ancha tez davom etaveradi. Bola ko‘krak qafasining doirasi yiliga 1-2 sm dan kengayib borib, 13-14 yoshga yetganda o‘z shakli va hajmi jihatidan katta odamlarning ko‘krak qafasiga yaqinlashadi. Bolaning 3 yoshdan 7 yoshgacha bo‘lgan davrida nafas olishining miqdori deyarli

o‘zgarmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasining rivojlanishida ularning nerv sistemalarida sodir bo‘ladigan o‘zgarishlar juda katta rol o‘ynaydi. Bolalar nerv sistemalarining eng kuchli taraqqiy etadigan davri 1 yoshgacha bo‘lgan davrga to‘g‘ri keladi.

Yangi tug‘ilgan bola bosh miyasining o‘rtacha og‘irligi 380-400 g keladi. Bola bog‘cha yoshiga yetguncha uning miyasi g‘oyat tez rivojlanib, deyarli uch baravar ko‘payadi. Demak, bog‘cha yoshiga yetgan bolalar miyasining og‘irligi 1100-1200 g ga yetadi. Rus fiziologlari N.I. Krasnogorskiy va A.G. Ivanov-Smolenskiylar tomonidan ko‘plab o‘tkazilgan tajribalarning ko‘rsatishicha. MMT yoshidagi bolalarning nerv sistemalari o‘z faoliyati jihatdan hali qat‘iy bir izga tushmagan, o‘zgarib turadigan bo‘ladi. Markaziy nerv sistemasi faoliyatining o‘zgaruvchanligi xususan ilk yoshda ravshan ko‘rinadi. Masalan, bu yoshdagi bolalarda qo‘zg‘alish jarayoni tormozlanish jarayonidan ustunlik qiladi. Mana shuning uchun ham bu yoshdagi bolalar juda serharakat va o‘ta hayajonlanuvchan bo‘ladilar. Nerv sistemasining taraqqiyoti bog‘cha yoshidagi hamma bolalarda bir xil temp bilan davom etmaydi. Bu murakkab taraqqiyot bolalarning individual xususiyatlariga va xususan, yashash sharoitlariga, ya‘ni oilada hamda bog‘chada qanday tarbiyalanishiga bog‘liqdir. Bolaning tarbiyasi qanchalik to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa, uning nerv sistemasi shunchalik normal taraqqiy etadi.

Xulosa: Maktabgacha yosh davrida bolalarning aqliy rivojlanishi jadal sur‘atlarda o‘sib boradi. Bu yoshdagi bolalarni ota-onalari va o‘qituvchilari tomonidan to‘g‘ri shakllantirib borilsa, bolalar kelajakda yetuk shaxs, aqliy tomonlama va jismonan barqaror bo‘lib yetishadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ivanov I., Zufarova M. “Umumiy psixologiya”. O‘z. FMJ., 2008.
2. Safayev N.S., Mirashirova M.M., To‘ychiyeva S.M. “Yosh va pedagogik psixologiya” T.TDPU, 2009.
3. Xaydarov F.I., Xalilova N. “Umumiy psixologiya”.T. “Fan va texnologiyalar” markazining bosmaxonasi: 2009.
4. O‘Gilxontolibjonovna, V. (2023). AXBOROT MUHITI YOSHLAR IJTIMOYIY NORMALARI SHAKLLANISHIGA TA‘SIRINI TADQIQ ETISHNING METODIK JIHATLARI. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 15-22.